

ОЦІНКА ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ПРИСТРОЇВ РЕГУЛЮВАННЯ ПІД НАВАНТАЖЕННЯМ СИЛОВИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ ЕНЕРГОСИСТЕМ НЕЧІТКИМ МОДЕЛЮВАННЯМ

Бардик Є.І., к.т.н., доцент, Заклюка І.В., аспірант

КПІ ім. Ігоря Сікорського, кафедра відновлюваних джерел енергії

Вступ. В умовах лібералізації електроенергетичної галузі України значно зростають вимоги щодо забезпечення надійності електропостачання споживачів, зокрема якості електроенергії. Відхилення параметрів якості електроенергії, з яких одним з основних є напруга на затискачах споживачів, жорстко регламентується і допускається в нормальних режимах роботи $\pm 5\%$ від номінальної напруги і $\pm 10\%$ в аварійних [1, 3, 5]. Разом з цим, аналіз аварійності в сучасних ЕЕС з електростанціями різних типів показує, що вірогідність виникнення аварійних ситуацій в ЕЕС зі значним відхиленням напруги і частоти повністю не виключена. Основним чинником, який суттєво впливає на надійність функціонування електроенергетичної галузі є значне зношення електрообладнання, зокрема СТ, які належать до найбільш поширених і відповідальних елементів енергосистеми [2, 4]. Тому важливими є питання оцінки технічного стану окремих функціональних вузлів СТ, зокрема пристроїв РПН, та врахування ресурсних обмежень при реалізації алгоритмів регулювання напруги у вузлах навантаження пристроями РПН СТ.

Мета роботи. Метою роботи є побудова нечіткої математичної моделі оцінки технічного стану пристроїв РПН силових масляних трансформаторів.

Матеріали та результати досліджень. Практика експлуатації пристроїв РПН СТ показує, що ресурс його елементів невеликий і тому ремонтне обслуговування передбачає виведення СТ з експлуатації з відповідним перериванням електропостачання споживачів. Проведений аналіз аварійності потужних СТ за період 1985-2010рр. показує, що частка аварійних ситуацій, спричинених відмовами пристроїв РПН, сягає 15-40 % [5]. У зв'язку з цим автоматичні регулятори напруги часто відключають від мережі, що призводить до зниження якості електроенергії. Тому важливою задачею є розробка нових та удосконалення існуючих методів і моделей оцінки технічного стану та алгоритмів регулювання напруги у вузлах навантаження пристроями РПН СТ.

Складність виявлення аналітичних залежностей між зміною параметрів ТС і класом ТС об'єкта потребує для побудови відповідних моделей оцінки ТС пристроїв РПН використання методів інтелектуального аналізу даних [5], що дозволяє подати в єдиній формі різномірну інформацію про об'єкт. В цьому випадку ефективно використання теорії нечітких множин як для задач діагностування ТС пристроїв РПН, так і вибору та формування алгоритмів регулювання напруги. Таким чином необхідно розробити лінгвістичну модель оцінки технічного стану пристроїв РПН СТ на основі інтелектуального аналізу даних.

Лінгвістична модель оцінки ТС пристроїв РПН СТ. Найбільш поширеними дефектами і пошкодженнями пристроїв РПН СТ є: погіршення

характеристик масла, перегрівання контактів контактора, знос ущільнень контактора та контактів вибірника, механічний знос пристрою РПН, пошкодження кінематики привода [1, 3-5]. Для оцінки ТС пристроїв РПН використовують наступні випробування і вимірювання [5, 7] : хроматографічний аналіз розчинених в контакторі РПН газів; фізико-хімічний аналіз характеристик масла контактора; визначення параметрів ТС приводу РПН; вимірювання параметрів струмоведучих частин контактора.

В межах можливого діапазону змінення параметрів ТС пристроїв РПН можна визначити наступні області нормальних і аномальних режимів роботи: d1- «область нормального функціонування», інтервал від значень параметрів після введення в дію (або після ремонту) до значень, які обмежують область нормального стану в експлуатації; d2- «область ризику експлуатації пристроїв РПН» , інтервал значень параметрів, що обмежують область нормального стану до гранично допустимих значень в експлуатації; d3- «область функціонування за наявності дефекту (передаварійний стан)», хоча б один з параметрів стану РПН перевищує гранично допустимі значення в експлуатації.

Лінгвістичні змінні і терм-множини діагностичних параметрів ТС нечіткої бази знань математичної моделі оцінки технічного стану пристроїв РПН, сформовані за результатами ХАРГ (концентрації газів H_2 , C_2H_2 , C_2H_6 , CH_4 , C_2H_4 , CO , CO_2), фізико-хімічного аналізу (тангенс дельта діелектричних втрат в трансформаторному маслі $tg\delta$, пробивна напруга $U_{пр}$, вологовміст в трансформаторному маслі контактора W , кислотне число КОН), моніторингу привідного механізму (струм електричного двигуна приводу I), випробувань струмоведучих частин трансформатора і контактора (перехідний опір контактів контактора R) є такими [1,3-5]:

Інтерпретація результатів ХАРГ . У нормально працюючому РПН склад газів у контакторі відповідає дуговому руйнуванню (внаслідок дугового розряду) масла з основними газами H_2 та C_2H_2 . В процесі зношення контактів підвищується рівень їх нагрівання і перегрівання згідно з критеріями (таблиця 1) та зростає концентрація C_2H_4 відносно C_2H_2 . Для діагностики пошкодження контактів використовують відношення газів, що характеризують нагрівання, C_2H_2 , C_2H_6 та CH_4 до «дугового» газу C_2H_2 , $C_1 = \frac{C_2H_4}{C_2H_2}$,

$$C_2 = \frac{CH_4 + C_2H_6 + C_2H_4}{C_2H_2}.$$

Таблиця 1 – Критерій перегрівання контактів у контакторі

Відношення газів	«Нормальний режим»	«Потребує уваги»	Можливе пошкодження
C_1	<1	$\geq 1; \leq 5$	≥ 5
C_2	$<0,8$	$\geq 0,8; \leq 4$	≥ 4

Проведений аналіз основних факторів і параметрів, які в значній мірі впливають на ризик відмови пристроїв РПН в процесі експлуатації є: зношення

контактів контактора, що характеризується відношенням газів (C_1) та (C_2); струм електродвигуна приводу РПН I ; перехідний опір контактів контактора R . Сформовані вхідні лінгвістичні змінні нечіткої моделі оцінки технічного стану пристроїв РПН СТ є такі: $C_1 = \{T_{C1}^L, T_{C1}^M, T_{C1}^B\}$ – відношення газів $C_1 = \frac{C_2 H_4}{C_2 H_2}$, в.о.; $C_2 = \{T_{C2}^L, T_{C2}^M, T_{C2}^B\}$ – відношення газів $C_2 = \frac{CH_4 + C_2 H_6 + C_2 H_4}{C_2 H_2}$, в.о.; $C_3 = \{T_{C3}^L, T_{C3}^M, T_{C3}^B\}$ – струм електричного двигуна приводу РПН, I , А; $C_4 = \{T_{C4}^L, T_{C4}^M, T_{C4}^B\}$ – перехідний опір контактів контактора, R , Ом.

Терм-множинам $T_{C_i}^j$ вхідних лінгвістичних змінних привласнені такі значення: $T_{C_i}^L$ – низьке значення параметра (відповідає стану пристроїв РПН – «d1»); $T_{C_i}^M$ – середнє значення параметра (відповідає стану пристроїв РПН – «d2»); $T_{C_i}^B$ – високе значення параметра (відповідає стану пристроїв РПН – «d3»). Функції належності термів вхідних лінгвістичних змінних моделі оцінки технічного стану пристроїв РПН СТ представлені на рис. 1.

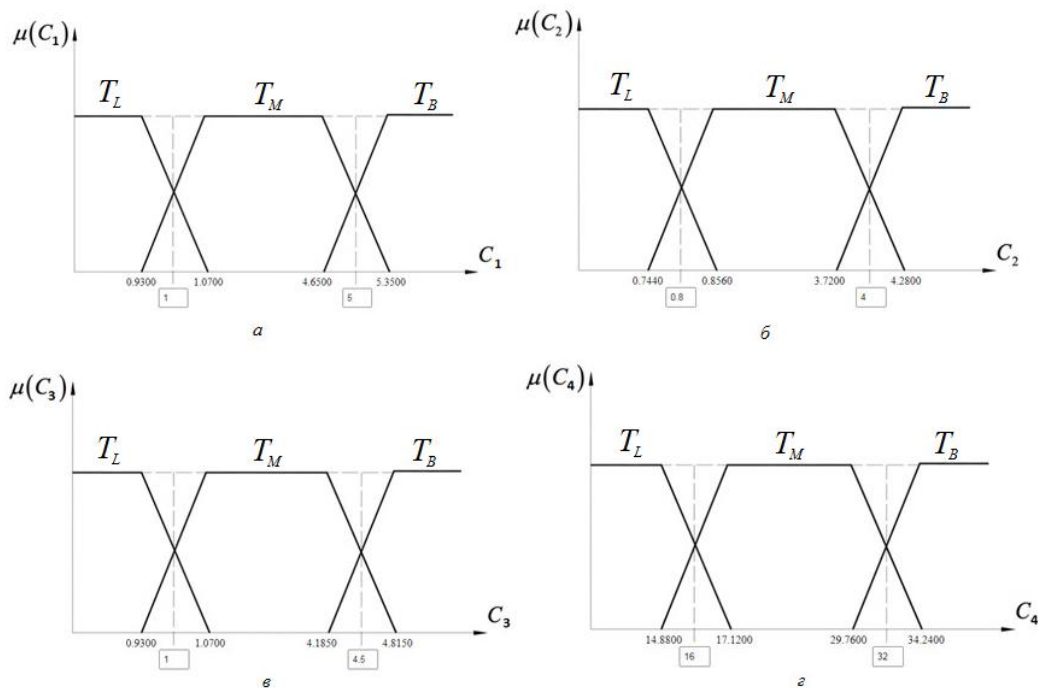

Рисунок 1 – Базові форми функцій приналежності нечітких термів вхідних лінгвістичних змінних: а – C_1 , б – C_2 , в – C_3 , г – C_4 .

Розроблена база правил для класифікації ТС пристроїв РПН СТ має вигляд:

1. IF ($C_1 = T_{C1}^L$), AND ($C_2 = T_{C2}^L$), AND ($C_3 = T_{C3}^L$), AND ($C_4 = T_{C4}^L$), THEN $d = d_1$
2. IF ($C_1 = T_{C1}^L$), AND ($C_2 = T_{C2}^L$), AND ($C_3 = T_{C3}^L$), AND ($C_4 = T_{C4}^M$), THEN $d = d_1$
3. IF ($C_1 = T_{C1}^L$), AND ($C_2 = T_{C2}^L$), AND ($C_3 = T_{C3}^M$), AND ($C_4 = T_{C4}^L$), THEN $d = d_1$

.....

25. IF $(C_1 = T_{C1}^M)$, AND $(C_2 = T_{C2}^L)$, AND $(C_3 = T_{C3}^M)$, AND $(C_4 = T_{C4}^M)$, THEN $d = d_2$
 26. IF $(C_1 = T_{C1}^M)$, AND $(C_2 = T_{C2}^L)$, AND $(C_3 = T_{C3}^M)$, AND $(C_4 = T_{C4}^B)$, THEN $d = d_2$
 .....
 80. IF $(C_1 = T_{C1}^B)$, AND $(C_2 = T_{C2}^B)$, AND $(C_3 = T_{C3}^B)$, AND $(C_4 = T_{C4}^M)$, THEN $d = d_3$
 81. IF $(C_1 = T_{C1}^B)$, AND $(C_2 = T_{C2}^B)$, AND $(C_3 = T_{C3}^B)$, AND $(C_4 = T_{C4}^B)$, THEN $d = d_3$

Класифікація технічних станів пристроїв РПН СТ. Задача класифікації згідно з [8] полягає у віднесенні об'єкта, заданого вектором інформативних ознак $X = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, до одного з наперед описаних класів $\{d_1, d_2, \dots, d_m\}$.

Для представленої вище бази правил ступені належності об'єкта $X^* = (x_1^*, x_2^*, \dots, x_n^*)$ класам d_j визначаються:

$$\mu_{dj} = (X^*) = \max_{p=1..k_j} w_{jp} \min_{i=1..n} (\mu_{jp}(x_i^*)), j = 1, m,$$

де $\mu_{jp}(x_i)$ – функція належності входу x_i нечіткому терму $a_{i,jp}$; $a_{i,jp}$ – нечіткий терм, яким оцінюється змінна x_i в правилі з номером jp , $p = 1..k_j$; k_j – кількість правил, що описують клас d_j .

В якості рішення обирають клас з максимальним ступенем належності:

$$y^* = \arg \max (\mu_{d1}(X^*), \mu_{d2}(X^*), \dots, \mu_{dm}(X^*)).$$

Структура функціональних зв'язків лінгвістичної моделі оцінки ТС пристроїв РПН СТ наведена на рис. 2

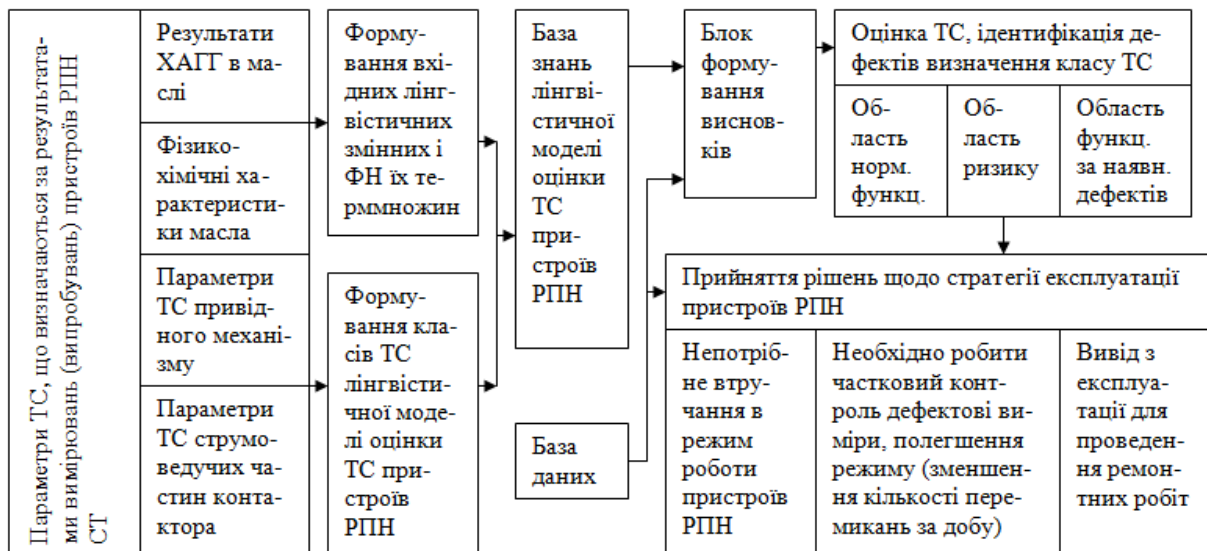

Рисунок 2 – Структурна схема функціональних зв'язків лінгвістичної моделі оцінки ТС пристроїв РПН СТ

Для силових трансформаторів напругою 110кВ, зокрема, трансформатора типу ТДН-40000/110 підстанції системи електропостачання в таблицях 2 і 3 наведено вихідні дані та результати модельно-експериментального діагностування ТС пристроїв РПН для різних сполучень параметрів ТС в 15-ти експлуатаційних режимах.

Таблиця 2 – Результати моніторингу параметрів ТС пристроїв РПН СТ у різних експлуатаційних режимах

№	C_2H_6 мкг/л	C_2H_4 мкг/л	C_2H_2 мкг/л	CH_4 мкг/л	$\frac{C_2H_4}{C_2H_2}$	$\frac{CH_4+C_2H_6+C_2H_4}{C_2H_2}$	I, А	R, мкОм
1/2	85/275	194/325	37/120	4,5/3,7	5,243/2,7	7,662/4,15	2,3/4,8	16,16/31
3/4	50/190	50/302	10/60,4	1/5	5/5	10,1/8,22	1/3,8	16/16,9
5/6	51/25	95/10	46/10	4,5/0,5	2/1	3,27/3,55	2/1	17/16,3
7/8	2/110	25/176	30/60,4	0,2/10	0,83/2,91	0,9/4,9	0,85/2,5	15,35/13,5
9/10	60/88	185/125,5	47,8/87	21,5/15,6	3,8/3,2	5,57/4,1	0,41/1,05	16,89/15,86
11/12	63,5/16	98/24	133/26	26/1,5	0,73/0,923	1,4/1,596	0,5/2	15/17,5
13/14	90/54	156/86	45/48	30/54	4,466/1,8	6,133/4,1	0,8/4,65	16/25,5
15	34	47	120	14	0,38	0,8	0,49	14,9

Таблиця 3 – Результати класифікації технічного стану пристроїв РПН силового трансформатора

№	Значення функції належності до класу технічного стану РПН силового трансформатора			Максимальне значення μ_{Dmax}	Визначений клас технічного стану
	μ_{D1}	μ_{D2}	μ_{D3}		
1 5	0,59	0,054	0	0,59	d1
7	0,79	0,21	0	0,79	d1
1 3	0	0,5	0	0,5	d2
1 0	0	0,56	0	0,56	d2
9	0	0,9	0	0,9	d2
5	0	0,95	0	0,95	d2
1	0	0,153	0,572	0,572	d3
1 4	0	0,313	0,69	0,69	d3

Висновки. Забезпечення необхідного рівня надійності функціонування, якості електроенергії сучасних ЕЕС потребує врахування ТС і ресурсу працездатності СТ при реалізації алгоритмів регулювання напруги у вузлах навантаження. Розроблено нечітку модель визначення класу ТС і прийняття рішень щодо стратегії експлуатації пристроїв РПН СТ. Проведене модельно-експериментальне діагностування ТС пристроїв РПН трансформатора типу

ТДН-40000/110 підстанції системи електропостачання для різних сполучень параметрів ТС в 15-ти експлуатаційних режимах підтвердили адекватність запропонованої математичної моделі та доцільність і ефективність нечіткого моделювання.

Перелік посилань

1. Грабко В. В. Моделі і засоби регулювання напруги за допомогою трансформаторів з пристроями РПН: монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 109 с.
2. Костерев М. В., Бардик Є. І. Питання побудови нечітких моделей оцінки технічного стану об'єктів електричних систем. / -К.:НТУУ "КПІ", 2011. - 148 с.
3. Порудоминский В. В. Устройства переключения трансформаторов под нагрузкой. Изд. 2-е, перер. и исправ. Трансформаторы. Выпуск 25. М. Энергия 1974 г. 288 с.
4. Рэнси Р. Трансформаторы с переключением под нагрузкой // Мировая энергетика. – 1996.
5. Алексеев Б.А. Контроль состояния устройств регулирования трансформаторов под нагрузкой. // ЭЛЕКТРО. – 2008, № 4, с. 41-46.
6. Vardyk E., Volotnyi N. Parametric identification of fuzzy model for power transformer based on real operation data // Eastern-european journal of enterprise technologies – 2017. – 6/8 (90). – pp. 4-10.
7. Ю. О. Карпов, П. Д. Лежнюк, О. Є. Рубаненко, М. І. Пиріжок. Прогнозування якості функціонування пристроїв регулювання під напругою трансформаторів в умовах нечітких результатів випробовувань. // Вісник Вінницького політехнічного інституту. - 2001. - № 5. - С. 58-65.
8. Штовба С. Д. Проектирование нечетких систем средствами MATLAB. – М.: Горячая линия. – Телеком, 2007. – 288 с.